

2^η Συνάντηση: Χτύπα την πόρτα να διαβείς

Τρίτη, 16/2/10, ώρα 11 π.μ., serenity house.

Ηλικία τραύματος 57 και ηλικία αιτίας 4 χρονών.

Λέξεις: stroke, open, capture.

Αφού είπαμε με τη Βερόνικα πόσο δύσκολα βγήκαν τα πράγματα στην πρώτη συνεδρία (γιατί πράγματι βγήκαν δύσκολα και πολύ μπερδεμένα, αλλά η Βερόνικα με διευκόλυνε να τα δω γράφοντάς μου την ανακύκλωση του άγχους μου και πώς αυτό αναπαράγεται) με ενθάρρυνε λέγοντας ότι αυτό έγινε, επειδή ήταν η πρώτη συνεδρία και ότι από δω και πέρα τα πράγματα θα κυλούσαν πιο ομαλά και ότι σιγά σιγά θα άρχιζα να βλέπω πιο καθαρά τα τεκταινόμενα.

Πήραμε λοιπόν τις θέσεις μας, εγώ στην αναπαυτική μου με το βλέμμα στην κορυφή του δέντρου, που σταδιακά έγινε και αγαπημένο μου, κι εκείνη πίσω από το γραφείο της και να 'μαστε έτοιμες ξανά.

- Αρχίζουμε;
- Αρχίζουμε.
- Ποιες είναι οι λέξεις σου;
- Stroke, open, capture.
- Μάλιστα. Τι σημαίνει για σένα stroke;
- Στο λεξικό έλεγε: χτύπος, χτύπημα, αιφνίδια προσβολή, κονδυλιά, πενιά.
Μεταφορικά: θωπεύω, χαϊδεύω.
Το stroke a person down: κατευνάζω και stroking: θάψευσis, κολακεία.
- Τι σημαίνει open;
- Ανοιχτός, open-minded. Αναπεπταμένος, εκτεθειμένος, ασκεπής, ελεύθερος, ειλικρινής. Και ως ρήμα: ανοίγω, εκθέτω, αρχίζω.
- Τι σημαίνει capture;
- Αιχμαλωτίζω, συλλαμβάνω, εκπορθώ, κυριεύω. Και ως ουσιαστικό: αιχμαλώτιση, αιχμαλωσία.
- Μάλιστα. (Παύση) Τι σημαίνει για σένα stroke;
- Χτύπος, χτύπημα. Θα μπορούσε να είναι ο χτύπος της καρδιάς, του ρολογιού... (Μου έρχεται στο νου πόσο πολύ δεν μπορούσα να αντέξω το χτύπο του ρολογιού και το έβαζα ανάμεσα σε ρούχα, κάτω από μαξιλάρια, αλλά δε λυτρωνόμουν. Μέσα στην ησυχία της νύχτας, το άκουγα και πάλι. Συχνά σηκωνόμουν να το ψάξω, για να το σκεπάσω ακόμα πιο πολύ, ή, αν είχα ήδη ξαπλώσει, ζητούσα από τον πρώην σύζυγό μου, να το σκεπάσει κι άλλο. Εκείνος απορούσε. «Μα, πού το ακούς;» Το έψαχνε και δεν το έβρισκε. Κι έτσι αναγκαζόμουν και πάλι να σηκωθώ, για να το τυλίξω ακόμη περισσότερο, ώστε να μην το ακούω. Τελικά εξάσκησα το εσωτερικό μου ρολόι και ξυπνούσα χωρίς το ξυπνητήρι, ώστε να μην το χρειάζομαι. Αγόρασα και ένα αθόρυβο, για να το συμβουλευόμαι και το πρόβλημα λύθηκε. Όλα αυτά θεωρώ περιττό να τα πω στη Βερόνικα κι έτσι τα προσπερνάω.)
- Πώς η έννοια αυτή χρησιμοποιείται εις βάρος σου, για να δημιουργήσει άγχος στη ζωή σου;
- Το χτύπημα στην πόρτα μου είναι μάλλον ευχάριστο, γιατί σημαίνει ότι κάποιος με θυμήθηκε και ήρθε να με δει. Γι' αυτό έξω από την πόρτα μου είχα μια άλλη μικρή, χειροποίητη, παραδοσιακή πόρτα, που όταν μου σχολίαζαν ότι είναι ωραία, έλεγα ότι αυτή η πόρτα σημαίνει ότι όποιος διαβαίνει αυτό το

κατώφλι είναι ευπρόσδεκτος. (Βέβαια, υπάρχουν και οι περιπτώσεις, που το χτύπημα της πόρτας δεν είναι και τόσο ευχάριστο, όπως όταν περνούν διάφοροι να πουλήσουν κάτι, να κάνουν μια έρευνα, να εισπράξουν τα κοινόχρηστα, αλλά αυτά είναι αδιάφορα. Δόξα τω Θεώ, δεν έχει χτυπήσει η πόρτα μου για κάτι δυσάρεστο, παρά για μια αγωγή στο δικαστήριο από έναν εργολάβο, που ήθελε το σπίτι μας στην Ξάνθη για αντιπαροχή, αλλά πριν συμφωνήσουμε, άρχισε να το ζηλώνει, πιστεύοντας ότι έτσι θα μας ανάγκαζε, εμένα και την αδελφή μου, να δεχτούμε τους όρους του. Τελικά του κάναμε αγωγή για την επέμβαση στην περιουσία μας και, για να βγει από πάνω, μας έκανε κι εκείνος, ζητώντας αποζημίωση για την απώλεια εισοδήματος που είχε λόγω του ότι δε συμφωνήσαμε και δεν προχώρησε στο χτίσιμο της πολυκατοικίας, όπως την είχε σχεδιάσει αρχικά. Αλλά και πάλι αυτό δεν ήταν ιδιαίτερα δυσάρεστο, γιατί τα πραγματικά στενόχωρα είχαν προηγηθεί με την αποκάλυψη της αυθαίρετης επέμβασής του στο σπίτι μας. Όλα αυτά δεν τα λέω στη Βερόνικα, αλλά έχουν περάσει αστραπιαία από το μυαλό μου.)

Το χτύπημα του τηλεφώνου όμως με ταράζει, όταν γίνεται νωρίς το πρωί. Λαχταράω. Τι να συμβαίνει άραγε, είναι η πρώτη αυθόρμητη σκέψη μου. Και αυτό συνήθιζε να το κάμνει και η νύφη μου, η γυναίκα του αδελφού μου από τη Θεσσαλονίκη, όταν είχε μια ανάγκη και ήθελε άμεσα ή έμμεσα να ζητήσει λεφτά και η αδελφή μου, η οποία δε συνειδητοποιούσε την ώρα και έπαιρνε ό,τι ώρα της ερχόταν, για να πει... ακόμα και ότι είχε ή δεν είχε ενεργηθεί (γιατί είχε πρόβλημα μ' αυτό) και να εκφράσει τη στενοχώρια ή τη χαρά της, ανάλογα. Επίσης η ξαδέλφη του πρώην συζύγου μου, η οποία μου έκανε και κάνα δυο πρωινές επισκέψεις, μετά από τον ορθρινό της περίπατο, γιατί έτσι της είχε σφυρίζει, και ήθελε να μοιραστεί δεν ξέρω τι. (Στη Βερόνικα δεν ήμουν τόσο αναλυτική.) Όσπου τους το έκοψα σιγά σιγά και τους είπα πως αυτό με ενοχλούσε, με αναστάτωνε και επηρέαζε τη μέρα μου, τουλάχιστον τις πρώτες ώρες κι έτσι το κατάλαβαν και έπαψαν να το κάμνουν.

Έμεναν όμως τα τηλεφωνήματα της Κατερίνας μου, όταν χωρίσαμε με τον πατέρα της και πήγε μαζί του¹. Με το που σήκωνα το τηλέφωνο και άκουγα «μάμα!..», μια φωνή έτοιμη να κλάψει, έλιωνα και απαντούσα αμέσως «τι είναι, Κατερίνα μου, τι συμβαίνει;» Και άρχιζε η Κατερίνα το κατεβατό των παραπόνων και ζητούσε τη γνώμη μου – ουσιαστικά την παρέμβασή μου – για τα προβλήματα που αντιμετώπιζε και πια, τι με θέλεις εμένα, έλιωνα από τον καημό και την αγωνία μου για το τι επιπτώσεις θα μπορούσαν αυτά τα προβλήματα να έχουν σε μια έφηβη, που δεν ήξερε πού πατούσε, που ένιωθε ότι δεν μπορούσε να στηριχτεί στον πατέρα της, που ο πατέρας της την είχε

¹ «Μεγάλωσα, ρε μάμα, θέλω ελευθερία» είχε πει η Κατερίνα μες στη χαρά, που δε θα είχε τον έλεγχο και τους περιορισμούς που της επέβαλλα εγώ. Ο πατέρας της ήταν λίγο όπου σ' έβρω κι όπου μ' έβρεις, κι έτσι η Κατερίνα πίστευε πως αυτό θα της εξασφάλιζε την ελευθερία της. Συμβουλευτήκα γνωστό μου δικαστή για το αν έπρεπε να το δεχτώ, γιατί θεωρούσα τον πρώην σύζυγό μου όχι αρκετά υπεύθυνο για να αναλάβει μια τέτοια ευθύνη, χάρια που θεωρούσα ότι το κορίτσι πρέπει να μείνει με τη μάνα του. Ο δικαστής – άρτι χωρισθείς από τη σύζυγό του – ενοχλήθηκε. «Τι θα πει ανεύθυνος; Ο κάθε άνθρωπος είναι υπεύθυνος! Άλλωστε η κόρη σου σε τρία χρόνια θα μπορεί να πάει με όποιον γονιό θέλει ή να ζήσει μόνη της.» Και το ζήτημα έκλεισε. Η Κατερίνα πήγε μαζί του, αλλά... είναι μεγάλη ιστορία, για να επεκταθώ.

χρησιμοποιήσει ζητώντας της να πάει μαζί του, γιατί δεν μπορούσε να σταθεί στα πόδια του και να μείνει μόνος του και τώρα το παιδί βρισκόταν να μη ξέρει πού πατά το ίδιο.

- Τι μηνύματα σου δίνει σε σχέση με το τι πραγματικά θέλεις;
- Ε... καταλαβαίνεις ότι όταν συνέβαινε αυτό, έχανα τους ρυθμούς μου, την ησυχία μου, αναστατωνόμουν... και... το ίδιο συμβαίνει και τώρα, αν έχω παρόμοια τηλεφωνήματα. Γιατί ξέροντας οι φίλοι μου ότι είμαι ένα «ευήκοον ούς», με παίρνουν τηλέφωνο, κυρίως όταν έχουν κάποια στενοχώρια να ξεφορτώσουν, όταν χρειάζονται κάποιον να συμβουλευτούν και τα παρόμοια. Και μάλιστα τις πιο πολλές φορές, χωρίς καν να ρωτήσουν αν μπορούν να μου μιλήσουν εκείνη την ώρα. Στην αρχή τους άκουγα με υπομονή. Μου έτυχε να κάψω φαγητό, πατάτες που τηγάνιζα, δοχείο που έβραζα νερό, γιατί δεν ήθελα να διακόψω κάποιον που είχε τόσο μεγάλη ανάγκη να μιλήσει και χρειαζόταν στήριξη. Αλλά σιγά σιγά – είχα φορτωθεί τόσο, που δεν άντεχα άλλο – άρχισα δειλά δειλά να τους λέω ότι δεν μπορώ τώρα, να τα πούμε μια άλλη φορά ή όταν τα πράγματα ήταν πιο σοβαρά, έλεγα μια στιγμή να σβήσω τη φωτιά, γιατί έχω κάτι και ψήνεται. Κάποιες φορές αυτό είχε αποτέλεσμα, κάποιες άλλες όμως όχι, όπως προχθές, που είπα του Θουκυδίδη, «κοίτα, ό,τι έχεις να πεις από κοντά», γιατί ήθελα να κερδίσω χρόνο, να τελειώσω το φαγητό μου και γιατί αλλιώς είναι από κοντά. Ενοχλήθηκε, δε θα ήταν υπερβολή να πω έγινε έξω φρενών, αλλά μίλησε συγκρατημένα, γιατί αυτή είναι η αγωγή του. «Ναι (αρκετά επιθετικό), αλλά ο καθένας ό,τι μπορεί. Αυτή τη στιγμή έχω λίγο χρόνο και μπορώ να μιλήσω μόνο από το τηλέφωνο.» Ύστερα, σε πιο ήπιους τόνους, άρχισε να δικαιολογείται και ξέροντάς τον – κυρίως ξέροντας πόσο πολλή προσπάθεια κάμνει να είναι καλός με τους άλλους, να κρατάει ισορροπίες, να λέει ένα λόγο καλό για να είναι ευχάριστος ή για να τονώνει τους άλλους, πιο πολύ όμως, επειδή ήξερα ότι αυτό το διάστημα πήγαινε σε ψυχολόγο και ήταν ζορισμένος, «έδωσα τόπο στην οργή» και συνέχισα να τον ακούω.

Αλλά ποια ήταν η ερώτηση;

- Τι μηνύματα σου δίνει σε σχέση με το τι πραγματικά θέλεις;
- Ε, ναι. Νομίζω ότι είναι φανερό. Θέλω το χρόνο μου, θέλω οι άνθρωποι να με ακούνε όπως τους ακούω εγώ, θέλω να έχω καλές σχέσεις με τους ανθρώπους, αλλά το τι πραγματικά συμβαίνει είναι ότι οι άλλοι μου φορτώνονται, αλλά, όταν εγώ χρειάζομαι κάποιον, ή δε ζητώ τη βοήθεια για να μην επιβαρύνω τους άλλους, ή δεν υπάρχει κανείς να βοηθήσει, γιατί όλοι έχουν τις ασχολίες τους. Όχι πως δεν έχω βοήθεια, δόξα τω Θεώ. Αλλά όχι όση θα ήθελα. Ή όχι πάντα, όταν τη χρειάζομαι.
- Πώς ο χτύπος σχετίζεται με σένα, όταν ήσουν πενήντα επτά χρονών.
- Α! Αυτή τη φορά πρόσθεσα το πενήντα επτά στη χρονολογία της γέννησής μου και βγήκε 2005. Το δύο χιλιάδες πέντε λοιπόν, έγινε το μεγάλο χτύπημα του σπιτιού. Ήδη από το δύο χιλιάδες τέσσερα με είχε πάρει τηλέφωνο ένα βράδυ ο εργολάβος από την Ξάνθη και ζήτησε να του πουλήσω το σπίτι μου. Του είπα ότι δεν το πουλάω, με ρώτησε αν το έδινα για αντιπαροχή, απάντησα ναι και μετά από κει ξεκινάει μια Οδύσσεια, που λίγο πολύ έχει καλυφθεί από τις επιστολές μου στη δικηγόρο μου στην Ξάνθη, γι' αυτό δε θα ήθελα να επεκταθώ. Όμως έχω ήδη πει ότι ο κύριος αυτός προχώρησε στο ξήλωμα του σπιτιού, πριν καταλήξουμε σε τελική συμφωνία. Αυτό ήταν για μένα ένα μεγάλο χτύπημα. Πήγα στην Ξάνθη – είναι η γενέτειρά μου – παραμονές που

θα γεννούσε η κόρη μου το πρώτο μου εγγόνι. Να μην τα πολυλογώ, γιατί η ιστορία είναι μεγάλη... και βρήκα το σπίτι μου μισοξηλωμένο. Έλειπαν τα ταβάνια, τα πατώματα, οι πόρτες, τα ηλεκτρολογικά, τα υδραυλικά, τα ντουλάπια, ο νεροχύτης και ο πάγκος της κουζίνας, το θερμοσίφωνο, ο νιπτήρας και το τηλέφωνο του μπάνιου, αλλά κατά τα άλλα, εξωτερικά, έδειχνε απείραχτο². Ένωσα ακριβώς το ίδιο χτύπημα, όπως όταν ήμουν παιδί και μ' έβαζαν κάτω η μαμά και η γιαγιά και, όπως έχω πει, με χτυπούσαν με ρυθμικά χτυπήματα στα πέλματα των ποδιών. Ξεκίνησα να πάω στη δικηγόρο μου και έκλαιγα σε όλο το δρόμο από το σπίτι μου μέχρι το γραφείο της και ώρες ώρες ήταν τόσο ο λυγμός, που σταματούσα στο δρόμο, να κλάψω να ξεθυμάνω, για να μπορέσω να προχωρήσω.

- Ποιο ήταν το αίσθημα ή τα αισθήματα, που σχετίζονται με αυτήν την εμπειρία;
- Ήττα. Ήττα και οργή. Προσπάθησα να καταλαγιάσω τη λύπη μου για το γεγονός και να παρουσιάσω ψύχραιμη στη δικηγόρο μου. Αλλά δε θυμάμαι τι μου είπε και με πήραν ξανά τα κλάματα και τότε της είπα ότι ήμουν ένα κακοπαθημένο παιδί, ότι με έδερναν μάνα και γιαγιά, αλλά τότε ήμουν παιδί και δεν είχα τη δύναμη να κάνω κάτι. Τώρα όμως δε θα το άφηνα έτσι. «Θέλεις να εκδικηθείς», μου είπε η δικηγόρος. «Όχι, της απάντησα, δεν υπάρχει ίχνος εκδικητικότητας σ' αυτό που θέλω να κάνω. Θέλω μόνο την απονομή του δικαίου. Αν έχω άδικο, θέλω να μου το πουν τα ελληνικά δικαστήρια. Εκτός κι αν δεν πρέπει να έχω εμπιστοσύνη στην ελληνική δικαιοσύνη». Με βεβαίωσε ότι δε θα έπρεπε να αμφιβάλω και πράγματι δικαιωθήκαμε, εγώ και η αδελφή μου, γιατί κι εκείνη ήθελα να υπερασπισθώ. Ο κύριος αυτός και ήξερε (είχε τις πληροφορίες του από την Ξάνθη), αλλά και είδε την αδελφή μου, όταν ήρθε στην Κύπρο και κατάλαβε. Μάλιστα θέλησε να με παρασύρει, προτείνοντάς μου να μου δώσει προκαταβολικά ένα ποσό, υποτίθεται για την αδελφή μου, το οποίο εγώ δε δέχτηκα, εφ' όσον δεν είχαμε καταλήξει σε συμφωνία. Αν όμως το είχα δεχτεί, θα με είχε παγιδεύσει, επικαλούμενος αυτό ως απόδειξη ότι είχαμε συμφωνήσει. Εγώ βέβαια δεν το ήξερα τότε κι έτσι με έσωσε η τιμιότητά μου. Και πάλι δεν τα έχω πει όλα αυτά στη Βερόνικα, αλλά στο γραπτό λόγο είναι απαραίτητα.
- Τι είναι αυτό που γνωρίζεις σήμερα, αλλά δεν το ήξερες τότε, που θα σε βοηθούσε να κάνεις μεγάλη πρόοδο στο πώς θα αντιδρούσες και πώς θα ανταποκρινόσουν σε αυτή την εμπειρία.;

---

² Μόνο τώρα που γράφω, βλέπω το συσχετισμό του τι πραγματικά συμβαίνει με μένα. Εξωτερικά φαίνομαι ένας δυνατός, ανθεκτικός χαρακτήρας, κάτι σαν κυματοθραύστης των προβλημάτων και δυσκολιών που αντιμετωπίζει ο περίγυρός μου, αλλά εσωτερικά υπάρχει αυτό το ερείπιο, που χρειάζεται αναστύλωση. Αλλά το σπίτι μου δεν είναι αναστυλώσιμο. Εγώ είμαι άραγε;

- Τώρα ξέρω ότι δε χρειαζόταν να λυπηθώ τόσο πολύ, γιατί το σπίτι ήταν παλιό κι ούτως ή άλλως δεν είχε πολλά χρόνια ζωής ακόμη. Αλλά αυτό είναι εύκολο να το λες εκ των υστέρων. Και λογικά το ήξερα. Αλλά τότε ένιωθα σαν να με χτυπούσαν στο κεφάλι. Ότι, αφού είχε συμβεί αυτό, καθετί θα μπορούσε να συμβεί και όπως αυτός είχε το θράσος και την αναίδεια να συνεννοηθεί με τον προϊστάμενο της ΔΕΗ, για να μου ξηλώσουν τη χελώνα της Ηλεκτρικής, πράγμα που μόνο ο ιδιοκτήτης δικαιούται να ζητήσει βάσει του νόμου, κατά τον ίδιο τρόπο θα μπορούσε να πετύχει μια άδικη, υπέρ του έκβαση της δίκης. Τώρα όμως ξέρω ότι, αν είχα κρατήσει την ψυχραιμία μου, θα μπορούσα να πετύχω μια συμβιβαστική λύση και αυτή τη στιγμή να έχουμε από ένα μονάρι με την αδελφή μου, που στη συνέχεια θα περνούσαν στα παιδιά μου. Τώρα το σπίτι είναι εκεί ερείπιο κι εμείς τραβιόμαστε ακόμη στα δικαστήρια.
- Τι σημαίνει για σένα η λέξη open³.
- Open. Ανοιχτός. Ανοιχτός σε όλα. Σε εμπειρίες, σε διαθέσεις, στο τι θα φέρει η ζωή... και ανοιχτόμυαλος. Ανοιχτός σε νέες ιδέες, εμπειρίες, δοκιμές... Να, τώρα είμαι εξήντα δύο χρόνων και είμαι εδώ και δοκιμάζω αυτό το πράγμα! Έχει πολλούς που θα έκαμναν αυτό το πράγμα στα εξήντα τους;
- Ναι, αμέ. Όταν φτάσουν σε ένα αδιέξοδο, τότε έρχονται να το κάνουν.
- Α! (Με εντυπωσιάζει η απάντηση. Νόμιζα ότι θα ήμουν μοναδική ή από τους πολύ λίγους. Αλλά συχνά έχω αυτή την εντύπωση και παλαιότερα την είχα ακόμη πιο συχνά και πιο έντονα.)
- Πώς το «ανοιχτός» σχετίζεται με το τι πραγματικά θέλεις στη ζωή σου;
- Θέλω να είμαι ανοιχτή στους ανθρώπους. Όπως έχω πει, θέλω να έχω καλές σχέσεις με τους ανθρώπους. Θέλω επίσης να είμαι ανοιχτή στις προσκλήσεις και στις προκλήσεις της ζωής. Νιώθω ότι αυτό πλουτίζει τη ζωή μου. Έχω κερδίσει πολλά ανταποκρινόμενη στις προκλήσεις και στις προσκλήσεις.
- Ποια είναι η εξάρτηση – παθολογική σου πεποίθηση σχετικά με το ανοιχτός;
- Ότι πρέπει να είμαι ανοιχτή, άρα διαθέσιμη σε όποια καλέσματα του άλλου, με αποτέλεσμα να είμαι soft, με άλλα λόγια στη διάθεση του άλλου, πράγμα που με κάνει να ξεχνώ και να παρατώ τα δικά μου στο πρώτο κάλεσμα.
- Πώς το ανοιχτός σχετίζεται με σένα, όταν ήσουν πενήντα εφτά χρονών;
- Δεν μπορώ να σκεφτώ κάτι για τα πενήντα εφτά μου, αφού όμως η ηλικία ισχύει για συν, πλην δύο, τότε μου έρχεται στο μυαλό το ταξίδι στο Πακιστάν

---

³ Τώρα που γράφω, μου ήρθε η λέξη Open University. Τότε που σπούδαζα, ήταν για μένα η μόνη λύση για περαιτέρω σπουδές που ήθελα να κάνω, γιατί ήθελα να γίνω καθηγήτρια Πανεπιστημίου. Καθώς όμως δεν είχα τα χρήματα, για να σπουδάσω στο εξωτερικό, να κάνω διδακτορικό και όλα τα σχετικά, είχα επισκεφθεί το Ανοιχτό Πανεπιστήμιο του Λονδίνου, στο μοναδικό ταξίδι μου εκεί, και είχα ζητήσει πληροφορίες. Ο γραμματέας – ή όποιος ήταν τέλος πάντων – που μου έδωσε τις πληροφορίες, με ρώτησε γιατί ενδιαφερόμουν, αφού ήμουν σε ηλικία που θα μπορούσα να φοιτήσω σ' ένα κανονικό Πανεπιστήμιο, του εξήγησα και μου υποσχέθηκε να με βοηθήσει όσο μπορούσε με την αλληλογραφία. Για μερικά χρόνια το όνειρο αυτό με έθρεψε, ώσπου η συσσώρευση των υποχρεώσεων και η κούραση με έκαναν να το αφήσω να κυλήσει στο αυλάκι της ζωής.

τα Χριστούγεννα του 2007. Θα πήγαιναν η Σύλβια με τον άντρα της, τον Ναμπίλ, για το γάμο του αδελφού του και μου έκανε την πρόταση να πάω μαζί τους. Είπα ναι αυθόρμητα, χωρίς δεύτερη σκέψη, γιατί ήταν ένα ταξίδι, που σε καμιά περίπτωση δε θα μπορούσα να το κάνω μόνη μου ούτε με γκρουπ, γιατί τέτοια ταξίδια δε γίνονται. Ήταν λοιπόν ευκαιρία που δε θα την έχανα. Ήταν δελεαστικό και το ότι θα γινόταν ο γάμος και θα είχα την ευκαιρία να ζήσω από κοντά τα ήθη και τα έθιμά τους, να ζήσω ανάμεσα στην οικογένεια και να δω τη ζωή στην αλήθεια της και όχι τη βιτρίνα, όπως γίνεται όταν πας οργανωμένες εκδρομές. Όλοι μου έλεγαν έντρομοι «πού πας στο Πακιστάν, μέσα στους Ταλιμπάν! Είσαι καλά; Δε βλέπεις τις τρομοκρατικές επιθέσεις που γίνονται;» και μου αράδιαζαν όσα είχαν συμβεί πρόσφατα. Εγώ όμως τους ρωτούσα πού έγιναν αυτά και βέβαια η απάντηση ήταν ότι γινόντουσαν ή στα σύνορα ή στις μεγάλες πόλεις. Εγώ όμως δε θα πήγαινα σε κανένα από αυτά και τις λίγες φορές που κατάφεραν να κάνουν ώστε να με τσιμπήσει κάπως ο φόβος, εγώ έδιωχνα τη σκέψη, λέγοντας ότι ό,τι είναι να συμβεί μπορεί να συμβεί οπουδήποτε, ακόμα και μέσα στο σπίτι σου. Αυτό τους αποστόμωνε, γιατί δεν είχαν παρά να παραδεχτούν ότι αυτό ακριβώς ίσχυε, αλλά και σε όσους επέμεναν να αντιλέγουν αντέτασσα κι εγώ τα ανάλογα επιχειρήματα-γεγονότα που είχαν συμβεί, όπως για παράδειγμα το αεροπλάνο που πήγε και βρήκε μέσα στο σπίτι τους τι δύο αδελφές, που δεν είχαν πάει σχολείο, για να καθήσουν να διαβάσουν τα μαθήματά τους για τις εξετάσεις. Άρα λοιπόν!

- Ποιο ήταν το συναίσθημα ή τα συναισθήματα, που σχετίζονται με αυτή την εμπειρία;
- Χμ!.. Δύσκολο να προσδιορίσω. Αλλά ήθελα να φύγω από την τέταρτη μέρα κιόλας. Είμαστε στη Λαχόρη, όπου φιλοξενηθήκαμε στο σπίτι δύο αδελφάδων, που οι άντρες τους έλειπαν στη Σαουδική Αραβία για δουλειά. Ο πατέρας τους, μια ιεραρχική μορφή επιβλητική και συμπαθέστατη, είχε αρρωστήσει χρόνια στην ξενιτιά και τώρα είχε γυρίσει περιμένοντας λίγο πολύ το θάνατό του. Ο σύζυγος της μεγάλης αδελφής, που ήταν πανέμορφη, αγέρωχη και ορθόστητη, παρά τα σημάδια της ταλαιπωρίας στο πρόσωπό της, είχε έρθει για το γάμο σε συνδυασμό με διακοπές. Ήταν κι αυτός ένας ωραίος άντρας, γκριζομάλλης, καλοσχηματισμένος, με αδρά, αντρικά χαρακτηριστικά. Και οι δυο είχαν αποτυπώσει την ομορφιά τους στην έφηβη κόρη τους, που σχεδόν καθήλωνε με το οβάλ πρόσωπο, τα υπέροχα μάτια, το στητό κορμί, που όλα (μάτια, σώμα, παράστημα, πρόσωπο) κολακεύονταν και τονίζονταν, όταν το κοριτσάκι έβαζε την παραδοσιακή στολή, για να βγει έξω. Ο γιος τους, ως μικρότερος – νομίζω οχτώ χρονών – δεν είχε ξεπεταχτεί ακόμα, κι έτσι δε φαινότανε πόσο όμορφος θα γινότανε. Η μικρότερη αδελφή, όμορφη επίσης, είχε ένα μικρό αγόρι. Συμπάθησα και εκτίμησα την αρχοντιά αυτής της οικογένειας και άλλων συγγενών που μας επισκέφθηκαν ή τους επισκεφθήκαμε στα σπίτια τους, αλλά, παρ' όλα αυτά ήθελα να φύγω. Τι με έκανε να θέλω να φύγω, αφού είχα εκτιμήσει τόσο πολύ και ειλικρινά όλα τα παρακλάδια της οικογένειας του Ναμπίλ, από τη στενή δική του – μητέρα, πατέρα, αδελφια, νύφες και πιο πολύ απ' όλους μέχρι θαυμασμού και συγκίνησης την αδελφή του – έως τους πιο μακρινούς, που κατοικούσαν σε άλλες πόλεις και χωριά; Η τάση μου αυτή δεν είχε να κάνει καθόλου με τους ανθρώπους. Είχε να κάνει με την όλη κατάσταση στο Πακιστάν.

Πρώτα με τη βρωμιά, που υπήρχε στους δρόμους, στις αλάνες, στα άχτιστα οικοπέδα που τα χρησιμοποιούσαν ως σκυβαλότοπους, με αποτέλεσμα τα σκουπίδια, αμάζευτα, να σαπίζουν, να ξεζουμίζουν, να ζέχνουν και να μαζεύουν μύγες, που ευωχούνταν την πλούσια λεία, σκυλιά που σκάλιζαν και έψαχναν για τη δική τους τροφή, γάτες που ανέβαιναν ή μπερδεύονταν στους ποικιλόχρωμους και πλούσιους σε υπάρχοντα σωρούς σκουπιδιών. Πολύ κοντά έπαιζαν τα παιδιά, αδιάτρητα, είχα την εντύπωση, από τη διαπεραστική μυρωδιά που ανάδιναν, ακόμα και ψοφισμένα ζώα σε αποσύνθεση.

Τα σπίτια ήταν καθαρά. Πεντακάθαρα, όσα τουλάχιστον είχα επισκεφθεί. Αλλά τα απονέρια τους έτρεχαν σε ανοιχτά, μικρά αυλάκια από τα σπίτια μέχρι το ξωπόρτι και από κει άπλωναν ακυβέρνητα προς όποια κατεύθυνση τους έδοχνε, ακόμα και μπροστά στην είσοδο του σπιτιού. Τα κουζινικά τους άστραφταν πλυμένα και τριμμένα, ταχτοποιημένα σε σειρά είτε κρέμονταν είτε ακουμπούσαν κάπου.

Τα φαγητά τους νόστιμα, φρόντιζαν να μην τα κάμνουν και τόσο καυτερά για χάρη μας. Τα έθιμά τους ενδιαφέροντα, όπως και κάθε λαού άλλωστε. Αλλά εμένα η επιθυμία μου να γυρίσω μεγάλωνε όσο πλησίαζαν τα Χριστούγεννα. Πριν φύγω – θα ταξιδεύαμε στις δώδεκα Δεκεμβρίου και θα επιστρέφαμε στις είκοσι επτά – όχι μόνο δε με απασχολούσε το ότι θα έκαμνα Χριστούγεννα για πρώτη φορά, αφότου είχαν γεννηθεί οι κόρες μου χωρίς αυτές, αλλά μάλλον είχα επιλέξει να είμαι μακριά τους, γιατί ήθελα να ζήσω αυτή τη διαφορετική εμπειρία.

Ωστόσο, κάτι με έδιωχνε από αυτή τη χώρα, την τόσο αντιφατική, τόσο ενδιαφέρουσα, αλλά – για μένα – και πολύ θλιβερή. Πολλή ομορφιά, αλλά και πολλή εγκατάλειψη. Έβλεπα την ένταση του φόβου στα μάτια πολλών ανθρώπων και πολλή φτώχεια, σε βαθμό που δεν είχα φανταστεί.

Πανέμορφα υφάσματα, κεντημένα στο χέρι, από πολλά χέρια και για πολλά μεροκάματα, στόλιζαν τις προσόψεις των καταστημάτων και πιο κει υπαίθρια κρεοπωλεία πουλούσαν κεφάλια ζώων ακαθάριστα, με τις τρίχες, τα αυτιά, τα μάτια και το αίμα στους κομμένους λαιμούς, που το έγλειφαν πανευτυχείς σμήνη από μύγες.

Οι διαβάτες μπερδεύονταν με τα τροχοφόρα κάθε λογής, αφού δεν υπήρχαν πεζοδρόμια στους στενούς δρόμους. Αλλά η ποικιλομορφία των πεζών είχε μεγάλη γοητεία. Ανάμεσά τους όμως ένα θέαμα, που κατ' εξοχήν δεν άντεχα και με πονούσε αφόρητα. Ήταν αυτό, που μαζί με μια αδιόρατη απειλή από παντού, με έδιωχνε από τη χώρα.

Ζητιάνοι που η πείνα τους είχε αποδυναμώσει ακόμα και την ανάγκη να ζητιανέψουν. Σακάτηδες σε βαθμό, που δεν μπορούσα να διανοηθώ ότι υπήρχαν οπουδήποτε στον κόσμο, με αποκορύφωση έναν, που τον είδα να διασχίζει βιαστικά ένα κεντρικό σημείο της αγοράς διαγωνίως, σερνάμενος πάνω στο χωματένιο – ή μήπως ήταν ασφαλτος σκονισμένη – δρόμο. Τα πόδια του ήταν κομμένα σύρριζα και του είχαν φορέσει ένα σαμάρι από τρεις σειρές δέρματα και πάνω σ' αυτό σερνότανε με τα χέρια για να «περπατά».

Τον είδα και τον ακολούθησα με το βλέμμα, αλλά χάθηκε πολύ γρήγορα μέσα στο πλήθος. Ποιος του έδινε σημασία άλλωστε! Αυτός είχε μάθει να ξεγλιστρά και να κάνει τη δουλειά του, κι ας τον αγνοούσαν οι άλλοι. Εγώ όμως δεν μπορούσα να τον αγνοήσω για νύχτες και νύχτες στοίχειωνε τον ύπνο μου για πολύ καιρό μετά που γύρισα.

Έπνιξα την κραυγή και το δάκρυ μου για κείνον τον άνθρωπο και για κάθε άνθρωπο που μου προκάλεσε τόσο πόνο στο Πακιστάν.

Θα μπορούσα να μιλάω για μέρες για όσα είδα εκεί, ελπίζοντας να τα ξορκίσω, αλλά στην αρχή φοβόμουν να το κάνω. Φοβόμουν ότι κάτι κακό θα μου συνέβαινε.

Ακόμα και τώρα δεν μπορώ να πω ότι έχω ξεπεράσει αυτό το φόβο, αλλά θα μακρηγορήσω πολύ, αν πω να εξηγήσω πώς ξεπήδησε και πώς επέμενε, αν όχι εδραιώθηκε αυτός ο φόβος.

Κρίμα που τα όμορφα που έζησα, όπως η εμπειρία μου ανάμεσα στους συγγενείς κάθε βαθμίδας του Ναμπίλ, η επίσκεψη στην υπέροχη ορεινή Πατριάρκα και πολλά άλλα δεν μπόρεσαν να αντισταθμίσουν και να εξαλείψουν το τόσο βαρύ συναίσθημα από τα αρνητικά, που με βάραιναν πιο πολύ, γιατί έλεγα μέσα μου «δεν αξίζει αυτός ο λαός τόση κακομεταχείριση, τόση αδιαφορία από τους υπεύθυνους για την ευημερία του».

Διαθέτουν ατομική ενέργεια – και είναι περήφανοι γι' αυτό – αλλά κάθε βράδυ για ορισμένη ώρα κόβεται το ηλεκτρικό και οι άνθρωποι καταφεύγουν στα κεριά. Αυτό όμως είναι το λιγότερο. Έχει τη χάρη του. Συγκεντρώνει τους ανθρώπους γύρω από τη φλόγα ενός κεριού και τους φέρνει πιο κοντά. Τους δένει με το μυστήριο του σκοταδιού και με τις ενδόμυχες πτυχώσεις της ψυχής τους. Τους αποσπά από την εκ των έξω δοσμένη ψυχαγωγία και τους κάνει ευρηματικούς στην ψυχόρμητη ανταλλαγή γέλιου και πειραγμάτων.

Αυτό τουλάχιστον είδα και βίωσα – και ζήλεψα εγώ. Μπορεί αλλού να είναι αλλιώς. Στα σπίτια όμως που μπήκα και κοιμήθηκα, αυτή ήταν μια πηγαία ψυχαγωγία, όπως και η ανταλλαγή επισκέψεων. Ίσως να είναι και αυτό που τους δίνει δύναμη και μια άλλου είδους ευχαρίστηση, γι' αυτό και δεν παραπονιούνται. Δεν αγανακτούν που συμβαίνει αυτή η διακοπή. Ίσως τους δίνει μια ευκαιρία επανασύνδεσης με αρχέγονες μορφές ψυχαγωγίας, από τις οποίες εμείς έχουμε αποκοπεί οριστικά και απάνθρωπα. Ίσως αυτό συντελεί στο να διατηρούν ακόμη ένα είδος ανθρωπιάς, που για μας είναι για πάντα χαμένο. Προς λύπη μου, ομολογώ.

Βέβαια, όλα αυτά δεν τα είπα στη Βερόνικα. Θα ήταν ένας ποταμός, που θα με παρέσερνε πολύ μακριά. Τώρα η ερώτηση ήταν «ποιο είναι το συναίσθημα, που σχετίζεται με αυτή την εμπειρία» και εγώ έπρεπε να το βρω και να το ονομάσω. Δεν ήμουν όμως σε θέση. Δεν μπορούσα να διακρίνω το συναίσθημα ανάμεσα στα τόσα αντιφατικά που είχα ζήσει στο Πακιστάν, τα πιο πολλά από τα οποία κιόλας δεν τα έχω πει.

Έτσι η Βερόνικα προχώρησε στην επόμενη ερώτηση.

- Μπορείς να διακρίνεις ότι αυτά τα συναισθήματα ήταν τα ίδια ή αντίθετα όταν ήσουν τεσσάρων χρονών;

Μια πικρή γεύση κυριάρχησε στο στόμα μου. Ένα αδιόρατο βαρύ συναίσθημα.

- Μμμμ!.. Ναι. Νομίζω. Νομίζω ότι είναι... ότι τα πράγματα με ξεπερνούν. Όλη αυτή τη θλίψη, που φόρεσε η ψυχή μου στο Πακιστάν, ένιωθα ότι δεν μπορώ να τη διαχειριστώ. Με ξεπερνούσε. Δεν μπορούσα να την επεξεργαστώ και να την αφομοιώσω. (Ένα βαρύ αίσθημα ότι καταβάλλομαι από όλα αυτά.) Μμμμ!.. (Ένας ήχος σαν το αυτοαναούρισμα που κάνει το μωρό, πριν αποκοιμηθεί.)

Νομίζω ότι είναι το ίδιο εκείνο αίσθημα της ήττας. Η μάνα μου και η γιαγιά με έβαζαν κάτω. Με νικούσαν. Δεν υπήρχε τίποτα, που μπορούσα να κάνω. Καμιά διαφυγή.

- Με τη σημερινή σοφία που έχεις, τι θα έλεγες στον εαυτό σου στην ηλικία των τεσσάρων ή έξι χρόνων, που θα άλλαζε πολύ τα πράγματα.
- Τι να έλεγα; Τι μπορούσα να πω; Ήταν δύο. Ήμουν μόνη. Ήταν μεγάλες. Ήμουν μικρή. Ήταν δυνατές. Ήμουν αδύναμη και αδύνατη. Ένα κοκαλιάρικο, καχεκτικό πλάσμα. Με είχαν από κάτω και ήταν από πάνω μου. Με είχαν ακινητοποιήσει κρατώντας μου δυνατά τα δυο πόδια, στραμμένα προς τα πάνω. Κι από πάνω με έδεχναν. Η γιαγιά με απάθεια, υπολογισμένα, ψυχρά.
- Ναι, αλλά τι θα έλεγες τώρα; Μπορείς να πεις ό,τι θέλεις.
- Δε βρίσκω τι να πω. (Χωρίς παραίτηση, χωρίς πίκρα.) Αυτό έγινε. Τι μπορώ να αλλάξω τώρα πια;
- Τι σημαίνει για σένα η λέξη capture;
- Αιχμάλωτος! Ήμουν αιχμάλωτη στα χέρια τους. Ξέρεις, στα ελληνικά αιχμάλωτος σημαίνει αυτός που έχει αλωθεί, βρίσκεται δηλαδή, κάτω από την αιχμή του δόρατος. Ο πλήρως νικημένος. Γιατί αυτός που είναι από πάνω του μπορεί να του μπήξει το δόρυ και να τον σκοτώσει.
Αυτό μπορούσε να γίνει και με μένα. Άλλωστε τότε είναι, νομίζω, που έπαψαν να με χτυπάνε. Όταν λιποθύμησα στα χέρια τους και φοβήθηκαν. Ίσως δε θα είχαν τι να πουν στον πατέρα μου. Γιατί δε νομίζω ότι εκείνος ήξερε τι γινόταν στο σπίτι όταν έλειπε στη δουλειά. Αντίθετα, με απειλούσαν κιόλας ότι θα το πουν στον πατέρα μου. Και η απειλή έπιανε.
- Τι συμβαίνει σήμερα στη ζωή σου, που να έχει σχέση με αυτή τη λέξη;
- Νομίζω ότι είμαι αιχμάλωτη όσων έχουν διαμορφωθεί μέσα μου. Αιχμάλωτη των περιορισμών που μου επέβαλαν...

- Αντιλαμβάνεσαι ότι αυτά τα συναισθήματα είναι ίδια όταν ήσουν πενήντα εννιά και τεσσάρων ή έξι χρονών;
- Όχι... μια στιγμή... Περίμενε! Κάτι υπάρχει εδώ, που πρέπει να ξεδιαλύνω. Κάτι, που σχετίζεται με την αδυναμία της θέσης, όπου βρισκόμουν. Κάποια φορά, κάνοντας όλους αυτούς τους συσχετισμούς που είπα πιο πάνω, δυνατές – αδύνατη, μεγάλες – μικρή κ.λπ., είπα στον εαυτό μου ότι εγώ ήμουν πιο δυνατή απ’ αυτές, αφού με όλα αυτά τα δεδομένα, έπρεπε να συνασπισθούν, για να τα βγάλουν πέρα. Άρα λοιπόν είπα ότι εγώ θα κάμνω αυτό που μου ζητούν, αλλά θα κρατήσω ένα κομμάτι για τον εαυτό μου.
Έτσι όμως άρχισε το κομματάσιμα του εαυτού μου, γιατί έπρεπε να είμαι – ένα κομμάτι μου κάθε φορά – όπως με ήθελαν οι άλλοι, με αποτέλεσμα το κομματάσιμα του εαυτού μου. «Κομμάτια και αποσπάσματα» ήταν ο αρχικός τίτλος που ήθελα να δώσω στο πρώτο μου βιβλίο κι ύστερα βρήκα το απόκομμα στην εφημερίδα με τον τίτλο «το φως που σκοτώνει τα πουλιά», τον βρήκα πολύ ποιητικό και πιο εκφραστικό του τι μου συνέβαινε κι έτσι του έδωσα τον τίτλο «Το φως που σκοτώνει».

- Αντιλαμβάνεσαι ποια είναι η παγίδα που πρέπει να αποφύγεις, ώστε να αποκτήσεις έλεγχο στη ζωή σου;
- Να μην είμαι όπως με θέλουν οι άλλοι. Να μην κομματιάζω μόνη μου τον εαυτό μου. Να εστιάζομαι σ’ αυτό που θέλω εγώ.
- Αυτό είναι το ηθικό δίδαγμα. Ποια είναι η παγίδα; Το δόλωμα που δαγκώνεις;
- Ότι πρέπει να είμαι στη διάθεση του καθενός. Ότι πρέπει να είμαι ανοιχτή στις προκλήσεις, ανοιχτή στα καλέσματα, με αποτέλεσμα να τρέχω στο πρώτο κάλεσμα, αφήνοντας τα δικά μου πίσω.
- Ποιο είναι το ηθικό δίδαγμα που βγαίνει από όλα αυτά;

- Το είπαμε ήδη.
- Ξαναπές το.
- Να βάζω τις δικές μου προτεραιότητες και όχι αυτές των άλλων.
- Πώς η εξάρτηση – παθολογική σου πεποίθηση υπονομεύει την προσπάθειά σου να πετύχεις τους στόχους σου;
- Πιστεύοντας ότι έχουν προτεραιότητα οι άλλοι, τρέχω να ικανοποιήσω τις ανάγκες τους, αφήνοντας ανεκπλήρωτες τις δικές μου. Αυτό συμβαίνει διαρκώς με την Ιωάννα.
- Πώς αυτή η παθολογική σου πεποίθηση συμβάλλει στα συμπτώματά σου;
- Τρέχω να ικανοποιήσω τις ανάγκες των άλλων, αφήνω πίσω τα δικά μου, αυτό μου δημιουργεί άγχος, ξεσπάω, φωνάζω , αντιδρώ, με αποτέλεσμα να νιώθω τύψεις, και τότε τρέχω να επανορθώσω και ο κύκλος ανακυκλώνεται.
- Βλέπεις πώς λειτουργεί αυτός ο φαύλος κύκλος;
- Ναι και σ' ευχαριστώ.
Γύρισα προς τη Βερόνικα.
- Σήμερα σαν να βγήκε πιο εύκολα. Την προηγούμενη φορά ήταν πιο μπερδεμένο.
- Ναι, ήταν η πρώτη φορά και τα πράγματα ήταν αρκετά μπλεγμένα. Ήταν έτσι. Καμπύλωσε τα δυο χέρια και σχημάτισε ένα κουβάρι. Την άλλη φορά θα είναι καλύτερα και κάθε φορά θα ξεκαθαρίζει πιο εύκολα.
- Σ' ευχαριστώ.

Το δασάκι της Αγγλικής Σχολής με καλεί ξανά

Έφυγα.

Στο χολ κοντοστάθηκα, να ακούσω για λίγο τον ήχο του νερού. Το είχα τόση ανάγκη! Αλλά ακόμη δεν είχα ξεθαρρέψει αρκετά, για να μείνω περισσότερο. Κατέβηκα τα σκαλιά. Το δασάκι της Αγγλικής Σχολής με καλούσε ξανά. Δεν μπορούσα να περιοριστώ στο στενό χώρο του αυτοκινήτου. Ένα σφίξιμο στο μυαλό και στην καρδιά, μια στενοχώρια για όσα ξαναθυμόμουν κι απ' την άλλη ένα αίσθημα ότι τα πράγματα μπαίνουν σε μια άλλη βάση. Για χρόνια είχα αφήσει αυτά τα γεγονότα ασχολίαστα και τώρα έβγαιναν με μια πίκρα.

Άφησα τα πράγματά μου στο αυτοκίνητο. Πήρα τα γυαλιά και την τσάντα μου – ήταν ήδη μεσημέρι και ο ήλιος πολύς – και προχώρησα προς το δασάκι. Αργά, διερευνητικά, ερευνητικά προς τα μέσα και προς τα έξω. Παρατηρούσα τα σπίτια και τα λουλούδια, την πρασινάδα και τον ιδιαίτερο χαρακτήρα του κάθε σπιτιού. Είναι μια ήσυχη γειτονιά και η περιοχή αποπνέει γαλήνη.

Ευτυχώς! Θα ανέπνεα καθαρό αέρα. Με είχε ενοχλήσει που θυμήθηκα ξανά τη βρωμιά εκείνου του σχολείου και την ένοχη σύμπραξη της ύπουλης σιωπηλής πλειοψηφίας. Μόνο δυο τρεις συνάδελφοι τολμούσαν να αντιταχθούν και να εκφράσουν διαφορετική άποψη από εκείνην που νόμιζαν ότι επιθυμούσε να ακούσει η διεύθυνση. Όταν όμως η συνεδρίαση τέλειωνε έλεγαν όλοι διάφορα.

Συχνά έρχονταν να τα πουν σε μένα, γιατί πίστευαν ότι θα έπαιρναν επικύρωση των απόψεών τους. Εγώ όμως τους έλεγα «γιατί το λέτε τώρα και γιατί το λέτε σε μένα; Γιατί δε μιλήσατε στη συνεδρίαση;» Αυτό βέβαια με έκαμνε αντιπαθητική. Πολύ θα ήθελαν να τους κατευνάσω τις ενοχές, γιατί το συχνότερο έρχονταν να με βρουν, εκλιπαρώντας με το ύφος τους την άφεσή μου, όταν είχε βγει μια απόφαση σκανδαλωδώς ή απλώς άδικη, αλλά είχαν ελπίσει ότι, παρά τη δική τους ψήφο, οι άλλοι θα ήταν αρκετά τολμηροί, ώστε να ψηφίσουν διαφορετικά και έτσι το

αποτέλεσμα να μη βαραίνει τη συνείδησή τους. Όμως εγώ σε θέματα συνείδησης ήμουν λίγο σκληρή και απαιτούσα ο καθένας να είναι υπόλογος στη δική του συνείδηση.

Από την άλλη σε θέματα αδικίας είχα κάτι παραπάνω από απλή ευαισθησία. Ο πατέρας μου – θερμός θαυμαστής του Σωκράτη – έλεγε, πίστευε και είχε κάνει κανόνα και τρόπο ζωής το «παρά να αδικώ, προτιμώ να αδικούμαι». Και αυτό μου το είχε εμφυτεύσει και μένα και το εφάρμοζα πιστά, πάντα βέβαια σε βάρος μου εμένα, ώσπου κάποια φορά ξύπνησα και είπα όχι, έστω και το να αδικούμαι εν ονόματι του να μην αδικήσω, είναι και αυτό αδικία, γιατί συμπράττω στην αδικία που μου γίνεται. Ζήτησα το δίκαιό μου, ψύχραιμα, χωρίς μισαλλοδοξία, διευκρινίζοντας ότι δεν ήθελα καμιά εύνοια ούτε καμιά ανισότητα, ώστε να αδικηθεί οποιοσδήποτε και πράγματι δικαιώθηκα. Και νομίζω ότι αποκατέστησα και το αίσθημα δικαίου των συναδέλφων, γιατί – για να αποδώσω τα του Καίσαρος τω Καίσαρι – με τη δική τους παρακίνηση, θα μπορούσα να πω ακόμα και υποκίνηση – προχώρησα και πέτυχα, με τη δική τους ψήφο και συμπαρατάξη. Αυτό έγινε στο Γυμνάσιο Ακροπόλεως, αφού είχα φύγει από το Λύκειο Ακροπόλεως, όπου οι συνάδελφοι πουλούσαν την ψυχή τους στο διάβολο, προκειμένου να παραμείνουν στο «μικρό Πανεπιστήμιο».

Και στο Γυμνάσιο υπήρχαν τέτοιοι τύποι, αλλά δε νικούσαν. Οι δυνάμεις ήταν περίπου αμφίρροπες, αλλά ο διευθυντής πιο αδύναμος ή πιο δημοκρατικός κι έτσι δεν παίζονταν χοντρά παιχνίδια.

Πέντε φορές το άδικο

Πόσα πράγματα δε μου 'ρχονται τώρα στο μυαλό! Όπως τότε που η διεύθυνση ήθελε να ευνοήσω το δικό της ευνοούμενο δίνοντας μια μονάδα στο γραπτό του, ώστε το δεκαεννέα που είχε πάρει να γίνει είκοσι και έτσι να ανακηρυχτεί ο πρώτος μαθητής του σχολείου, για να μπορέσει να εκφωνήσει τον αποχαιρετιστήριο λόγο προς τους καθηγητές και τους συμμαθητές του.

Πρώτος όμως είχε αναδειχθεί με την αξία του ένας άλλος μαθητής, που του έκαμνα Ιστορία και τότε ήταν μη εξεταζόμενο μάθημα και όχι Νέα Ελληνικά που ήταν εξεταζόμενο και στο οποίο είχε πάρει είκοσι. Αλλά ο μαθητής αυτός ήταν – αν και παιδί συναδέλφισσας, η οποία μάλιστα αργότερα έγινε επιθεωρήτρια – από αριστερή οικογένεια και το να βγει ένας «αριστερός» (άκουσον, άκουσον, δεκαπεντάχρονος!) μαθητής να εκφωνήσει τον αποχαιρετιστήριο λόγο ήταν προσβλητικό για ένα σχολείο της «αριστοκρατίας»! (Πότε πρόλαβε η πριν τριάντα χρόνια αποικία να αποκτήσει αριστοκρατία ήταν και θα παραμείνει για πάντα η απορία μου.)

Έπρεπε λοιπόν πάση θυσία ο εκφωνητής, με άλλα λόγια ο τιμώμενος μαθητής, το καμάρι του σχολείου, να είναι δεξιός! Δε γινότανε αλλιώς, έστω κι αν έπρεπε να αλλάξει ο βαθμός του, με άλλα λόγια να γίνει νοθεία, αδικία και παράβαση του νόμου, που δεν επέτρεπε καμιά αλλαγή βαθμολογίας – ούτε σε γραπτό ούτε αλλού – παρά μόνο αν ο οικείος καθηγητής διαπίστωνε ότι, ως άνθρωπος, είχε κάνει για κάποιο λόγο λάθος και ζητούσε με γραπτή αίτηση στο Υπουργείο την άδεια να αλλάξει το βαθμό, τεκμηριώνοντας το αίτημά του και μετά από έλεγχο του Υπουργείου ότι τα πράγματα είχαν όντως έτσι.

Η πρώτη κρούση έγινε από τη γραμματέα του σχολείου (δεξιά και εθνικίστρια), η οποία με μάτια διάπλατα, ολότελα αιφνιδιασμένη – είχε περάσει, βλέπετε τους βαθμούς των γραπτών, αλλά όχι του εν λόγω μαθητή, πιστεύω μετά από συνεννόηση και με τον διευθυντή, αλλά αυτό μόνο ο Θεός το ξέρει – μου είπε «μα, θέλεις να πεις ο Τάδε μαθητής πήρε δεκαεννέα;!», σαν να της είχαν βγάλει το βρακί. «Ναι, γιατί;» «Μα εν δυνατόν! Ο Τάδε μαθητής να μην πάρει είκοσι;» «Τόσο πήρε. Είναι άσχημος

βαθμός το δεκαεννέα; Το είκοσι είναι πολύ δύσκολο να το πάρει κανείς. Πρέπει να δώσει γραπτό αλάνθαστο και στα Νέα Ελληνικά αυτό είναι πολύ δύσκολο, γιατί συνυπολογίζονται πολλά πράγματα, ιδίως στην έκθεση. Βλέπεις τη δομή, τον πλούτο των ιδεών, την αλληλουχία των σκέψεων, τη σφαιρικότητα αντιμετώπισης του θέματος, το λεξιλόγιο, το πώς περνά από τη μια παράγραφο στην άλλη και τέλος την ορθογραφία.

Μπορεί δυο μαθητές να έχουν γράψει τα ίδια πράγματα, κι όμως η έκθεση του ενός να είναι κατά πολύ ανώτερη από του άλλου. Αν ο ένας έχει στεγνό λόγο και κάθετες ιδέες, περιορισμένο λεξιλόγιο, άχαρο πέρασμα από το ένα επιμέρους θέμα στο άλλο και απλή παράθεση ιδεών, όσο κι αν λέει τα ίδια πράγματα, δεν είναι δυνατό να πάρει τον ίδιο βαθμό με τον άλλο, που όλα αυτά τα έχει πλούσια και είναι χαρά να διαβάξεις το λόγο του». (Γιατί κάτι που δυστυχώς αγνοείτε εσείς οι Κύπριοι, είναι ότι ο λόγος είναι μια αισθητική αξία, που δεν μπορείς να την παραγνωρίζεις, ήθελα να της πω, αλλά κατάπια τη γλώσσα μου). «Εγώ πάντως νομίζω ότι πρέπει να ξαναδείς το γραπτό του Τάδε.» «Το είδα με κάθε προσοχή, όπως όλα τα γραπτά όλων των παιδιών.»

Η δυσαρέσκεια τής έμεινε. Δεν μπορούσε να πει τίποτε άλλο.

Δεν άργησε όμως να έρθει ο βοηθός διευθυντής, που ήταν το τσιράκι του διευθυντή. Χαμηλών τόνων και χωρίς καθόλου πυγμή, μου ξαναέκανε το ίδιο ερώτημα κάπως αλλιώς. «Τι βαθμό πήρε στο γραπτό του ο Τάδε μαθητής;» «Δεκαεννέα.» «Θέλεις να πεις, δεν μπορούσε να γίνει είκοσι;» «Αν μπορούσε να γίνει, θα το έκανα και δε θα χρειαζότανε καμιά υπόδειξη. Αλλά οι οδηγίες είναι ρητές. Έστω και δεκαεννέα και είκοσι πέντε να πάρει ένας μαθητής, δεν μπορεί να γίνει είκοσι. Μόνο το δεκαεννέα και πενήντα ολοκληρώνεται, γιατί μισοί βαθμοί δεν μπαίνουν.» «Ε, αν του έβαζες αυτό το μισό!» «Αν έκαμνα κάτι τέτοιο, δε θα του είχα βάλει μισό βαθμό, θα του είχα βάλει ένα, γιατί ο μισός στρογγυλεύεται, αφού όμως ο μαθητής έχει πάρει τον μισό.» Ήταν μαθηματικός και δεν μπορούσε να μου αντιτάξει ότι είχα λάθος.

Δε θυμάμαι αν επιχείρησε να πει κάτι άλλο, πάντως τα μάζεψε σαν βρεγμένη γάτα και έφυγε.

Τρίτη κρούση από τον Γυμναστή.

Ήρθε με το στήθος προτεταμένο, με τον αέρα του γυμνασμένου και την υπεροψία αυτού που θεωρεί μαρούφες την προσήλωση σε αρχές. Άλλωστε τι μάθημα ήταν τα Νέα Ελληνικά! Δεν ξέρουμε τη γλώσσα μας; Με πλησίασε με πλατύ χαμόγελο, σίγουρος ότι η όλη παρουσία του ήταν αρκετή να με ρίξει και μου είπε στα ίσια «κοίτα! Ο Τάδε μαθητής είναι αθλητής. Μόλις προχθές γύρισε από την Αθήνα, όπου εκπροσώπησε το σχολείο μας στους Πανελλήνιους μαθητικούς αγώνες. Νομίζω... (εδώ ήταν γλυκερός πρέπει να τον δούμε με άλλο μάτι) το δεκαεννιά πρέπει να γίνει είκοσι.» «Και άλλοι μαθητές πήγαν στην Αθήνα και εκπροσώπησαν το σχολείο και μάλιστα με επιδόσεις, αλλά δε ζητήθηκε εύνοια για κανέναν. Αν θα ευνοηθούν όλοι οι αθλητές, τότε κι εγώ να ευνοήσω τον Τάδε.» Παραξενεύτηκε. «Μα...» Ήταν τόσο σίγουρος για τη γοητεία του και τη βέβαιη νίκη του, που έχασε τα λόγια του. Ξαναείπε τα ίδια, δοκιμάζοντας να τα σερβίρει διαφορετικά, αλλά δεν κατάφερε τίποτα.

Μετά ήρθε η σειρά του Διευθυντή.

Δεν ήταν άνθρωπος ευθύς και δοκίμασε να με τυλίξει μαργιόλικα, πράγμα που απεχθάνομαι, γι' αυτό δε θυμάμαι τα λόγια του, αλλά εκείνος επικαλέστηκε την ιδιότητα του μαθητή ως προέδρου του σχολείου, αλλά και σε αυτό αντέτεινα ότι ήταν

ήδη αρκετή τιμή γι' αυτόν να εκπροσωπεί τους συμμαθητές του, να παρουσιάζεται μπροστά τους και να τους μιλά, να συνεργάζεται με τη διεύθυνση και να αναγνωρίζεται από τους συναδέλφους, άρα και πάλι δε χρειαζόταν καμιά επιπλέον εύνοια.

«Ναι, αλλά έχασε πολλές ώρες να μεταφέρει τα μηνύματα του σχολείου στους συμμαθητές του.» «Τι να κάνουμε! Κάθε τιμή έχει το τίμημά της.»

«Ναι, αλλά ως Πρόεδρος, πρέπει να πει τον αποχαιρετιστήριο λόγο!» «Δε γίνεται να αλλάξει ο κανονισμός. Ο κανονισμός λέει ότι τον λόγο τον εκφωνεί ο καλύτερος μαθητής του σχολείου. Αυτή είναι η τιμή που του γίνεται.»

«Ναι, αλλά, αν έδινες μισό βαθμό στο μαθητή...» «Δεν μπορώ να δώσω βαθμό, που δεν τον έχει πάρει. Αν δώσουμε μισό βαθμό παραπάνω σε όλους τους μαθητές του σχολείου, τότε ευχαρίστως να το κάνω.» Μόκο ο κύριος Διευθυντής.

Τελευταίος και αξιοθρήνητος με πλησίασε ο πατέρας.

Ένας στρογγυλοπρόσωπος, παχύς κύριος, με προεξέχουσα κοιλιά και γουρλωτά μάτια, ήρθε στο γραφείο των καθηγητών και ζήτησε να με δει. Ήταν σαν κλαμένη παρθένα. Ολοφάνερο πως η αποτυχημένη απόπειρα όλων των άλλων του είχε στοιχήσει πολύ. Δεν μπορούσε να διανοηθεί ότι ήταν δυνατό κάποιος άλλος και όχι ο γιος του να είναι στο μικρόφωνο το φωτεινό βράδυ της αποφοίτησης. Αν με ρωτάτε, δεν μπορούσε να διανοηθεί πώς ήταν δυνατό κάποιος να έχει αρνηθεί να ευνοήσει το γιο του, αφού μέχρι τώρα η πρακτική των άλλων ήταν ακριβώς αυτή. Ζήτησε να βγούμε έξω, για να μην ακούν οι συνάδελφοι.

«Κυρία Τενέζη, αδικήσατε το γιο μου», μου είπε με παράπονο. Και πριν προλάβω να αντιδράσω, «και πέρσι αδικήθηκε ο γιος μου από μια συνάδελφό σας Ελλαδίτισσα. Εσείς οι Ελλαδίτες είστε πολύ αυστηροί. Δε βάζετε είκοσι, ενώ οι άλλοι καθηγητές βάζουν κι έτσι αδικούνται τα παιδιά μας.»

«Εγώ έχω βάλει είκοσι και μάλιστα υπήρξε μαθήτρια, που το είκοσί της ήταν ολοστρόγγυλο. Δε χρειάστηκε να βάλω ούτε μια μολυβιά. Το γραπτό της ήταν καθρέφτης. Αλλά δεκαεννέα και πενήντα έτυχε να πάρουν αρκετά παιδιά και φυσικά αυτό έγινε είκοσι, όπως και το δεκαεννέα και εβδομήντα πέντε, αλλά το δεκαεννέα και είκοσι πέντε, που ευτυχώς μου έτυχε μόνο μια φορά, δεν έγινε είκοσι, και μάλιστα το είπα στη μαθήτρια, όταν τη συνάντησα τυχαία το επόμενο καλοκαίρι, γιατί θεώρησα ότι ήταν σωστό να το ξέρει. Της είπα κιόλας ότι λυπόμουν που δεν μπορούσα να κάνω κάτι γι' αυτό. Η μαθήτρια όμως μου απάντησε ανέμελα και καμιά σημασία δεν έδωσε σ' αυτό. Ήταν ευχαριστημένη με το βαθμό της.»

Δε θυμάμαι πώς εξελίχτηκε η συζήτηση, θυμάμαι όμως πόσο επέμενε στον πιο απαιτητικό τρόπο βαθμολόγησης των γραπτών από μας τους Ελλαδίτες σε σχέση με τους Κύπριους και πώς το παιδί του αδικούνταν τώρα για δεύτερη φορά και πόσο αυτό τού ήταν βαρύ (έκλαιγε, νομίζω, μου είπε).

Ζήτησε να μου αποσπάσει την υπόσχεση ότι τουλάχιστον θα ξανάβλεπα το γραπτό του γιου του. Επικαλέστηκε όλη την άλλη επιχειρηματολογία που είχαν αναπτύξει οι προλαλήσαντές του, αλλά η αποκορύφωση ήταν, όταν μου άγγιξε το γόνατο (καθόμασταν στο παγκάκι κάτω από τη στοά με τις καμάρες) και με παρακαλούσε «άντε, κυρία Τενέζη, σας παρακαλώ, δώστε μισό βαθμό στο γιο μου!» Αποτραβήχτηκα «δε μου ζητάτε μισό βαθμό. Μου ζητάτε ένα, γιατί ξέρετε ότι ο μισός γίνεται ολόκληρος.»

Η δυσφορία που μου προκάλεσε η χειρονομία του, αν και καθαρά ικετευτική, με ενόχλησε, κυρίως γιατί λυπήθηκα για τον εξευτελισμό του ανθρώπου. Και ήταν γιατρός. Ήθελα να μπορέσω να συγχωρήσω το γλοιώδες ύφος του και να τον απαλλάξω από τη χαμέρπειά του. Επί πλέον ήξερα ότι υπήρχαν συνάδελφοι, που

έβαζαν με σχετική ευκολία το είκοσι, γιατί πίστευαν ότι έχοντας πολλά εικοσάρια, θα μπορούσαν να κομπάζουν ότι ήταν σπουδαίοι καθηγητές.

Άρχισε λοιπόν να μου μπαίνει η αμφιβολία. Λες να ήμουν πραγματικά πολύ αυστηρή ή αντίστοιχα η συνάδελφος που είχε βαθμολογήσει το γραπτό του άλλου παιδιού να ήταν κάπως περισσότερο επιεικής; Αυτά πράγματι συμβαίνουν. Όχι από πρόθεση, αλλά επειδή είμαστε διαφορετικοί. Ας ξαναδώ λοιπόν το γραπτό. Και το έκανα. Αλλά τίποτα δεν άλλαξε. Δεν έμενε παρά να ζητήσω να δω το γραπτό του άλλου παιδιού. Παρακάλεσα τη συνάδελφο με κάθε λεπτότητα, αν δεν είχε αντίρρηση, να μου επιτρέψει να δω το γραπτό του μαθητή της.

Ήταν η πρώτη φορά που θα έκαμνα κάτι τέτοιο και ευτυχώς στάθηκε και η τελευταία. Κατά τη διάρκεια της διόρθωσης των διαγωνισμάτων τύχαινε οι συνάδελφοι να ανταλλάσσουμε γραπτά μεταξύ μας, ζητώντας ο ένας τη γνώμη του άλλου, όταν είχαμε κάποια αμφιβολία. Αλλά αυτό ήταν διαφορετικό. Τα γραπτά είχαν διορθωθεί και οι βαθμοί είχαν δοθεί.

Η συνάδελφος ήταν καλή και είχαμε αρκετή συνεργασία, γι' αυτό άλλωστε και τόλμησα να ζητήσω κάτι τέτοιο. Δεν ξέρω αν ήταν ενήμερη για τα τεκταινόμενα, πάντως δεν έφερε αντίρρηση να δω το γραπτό του μαθητή της, με τον όρο να δει κι εκείνη αντίστοιχα το γραπτό του δικού μου μαθητή. Το βρήκα σωστό και ισότιμο κι έτσι ανταλλάξαμε τα γραπτά.

Όταν διάβασα το γραπτό του άλλου μαθητή, είπα και το εννοούσα, ότι αν εγώ είχα στα χέρια μου και τα δυο γραπτά, θα είχα βάλει είκοσι στον άλλο μαθητή και δεκαοχτώ στο δικό μου. Το είπα αυθόρμητα, μέσα στο γραφείο της γραμματείας και μετά ανταλλάξαμε απόψεις με τη συνάδελφο για το κάθε γραπτό. Είδα τα μάτια της γραμματέως να διαστέλλονται στην πρώτη μου δήλωση, αλλά μετά να συμμαζεύεται σταδιακά και να γυρίζει στη δουλειά της. Τα νέα ασφαλώς μεταφέρθηκαν δεόντως, αλλά η διεύθυνση δεν ησύχασε. Αποφάσισε ότι φέτος για πρώτη φορά θα δινόταν ο λόγος και στον πρόεδρο του σχολείου.

Και όλα αυτά καλά. Έγιναν, πέρασαν και πολλά ακόμα θα γίνονται ανά τους αιώνες! Εδώ αδικούμε την ίδια τη γη που μας τρέφει, τον αέρα, τη θάλασσα. Τι περιμένεις!

Όμως εκείνο που με απασχολούσε αυτή τη στιγμή δεν μπορούσα ακόμη να το διαμορφώσω. Προχώρησα ως το περίπτερο του πάρκου. Ευτυχώς σήμερα ήταν ανοιχτό. Ήταν ήδη μεσημέρι και πεινούσα. Αλλά δε διέθετε ούτε τοστ ούτε σάντουιτς. Πήρα πατατάκια και μια ζεστή σοκολάτα και κάθισα να ξεδιαλύνω τις σκέψεις μου.

Ναι, είχα ευαισθησία στο να μην αδικηθεί κανένα παιδί. Αλλά γιατί άφησα να αδικηθεί η κόρη μου;